

HEMŞİRELİK
ULUSAL ÇEKİRDEK
EĞİTİM PROGRAMI
(HUÇEP)

İÇİNDEKİLER:

1. GİRİŞ

2. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programının (HUÇEP 2014) Amacı, Hedefleri ve İlkeleri

a. amaç

b. *Yaklaşımlar, hedefler ve ilkeler:*

3. HUÇEP 2014 ne değildir?

4. HUÇEP 2014 ile neler değişti, ileriye yönelik hangi hedefler belirlendi?

5. HUÇEP 2014 ile neler, hangi gerekçelerle, nasıl değişti?

6. TANIMLAR AÇIKLAMALAR

a. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı / Hemşirelik Ulusal Çerçeve Eğitim Programı

b. Hemşirelik Lisans Eğitim Programı

c. Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlikleri

d. Hemşirelik Süreci

e. Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi

f. Öğrenme Düzeyi

7. HUÇEP'İN YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

a. HUÇEP-2014 ile İlgili Paydaşlardan Gelen Görüşler ve Kısa Bir Değerlendirme

b. Paydaşlardan gelen görüşler, görüşlerle ilgili kısa değerlendirmeler

8. HEMŞİRELİK ULUSAL ÇEKİRDEK EĞİTİM PROGRAMI ANA BİLEŞENLERİ

a. HUÇEP -2014'ün ana bileşenleri:

Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri

b. Hemşireliğin Temel Kavram, Kuram ve Modelleri

c. Hemşirelik Süreci

d. Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi

9. EĞİTİMİN İÇERİĞİ

a. Meslek derslerine ilişkin konular, içerik ve hedefler

b. Temel ve davranış bilimlere ilişkin konu listesi

10. ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

11. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKLAR

GİRİŞ

Ülkemizde, hemşirelik lisans eğitiminin iyileştirilmesi, temel standartların oluşturulması için çalışmalar başlatılmış; bu bağlamda Üniversitelerarası Kurul Tıp-Sağlık Bilimleri Eğitim Konseyinin 01-02 Şubat 2002 tarihlerinde Çukurova Üniversitesinde yapılan toplantısında önemli bir adımı atılarak Prof. Dr. Fethiye Erdil'in başkanı olduğu, Prof. Dr. Nalan Özhan Elbaş, Prof. Dr. Sevgi Hatipoğlu, Prof. Dr. Gülseren Kocaman, Prof. Dr. Gülümser Argon, Prof. Dr. Hediye Aslan ve Prof. Dr. Deniz Şelimen'den oluşan **Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP)** Komisyonu oluşturulmuş ve "Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı" çalışmalarına başlanmıştır.

Komisyon, Avrupa Birliği Kriterleri doğrultusunda ve ulusal çerçevede hemşirelik eğitiminin minimum standartlarını belirleyerek ülke genelinde hemşirelik eğitiminde standardizasyonu sağlamayı amaçlamıştır. Hazırlanan programın ülke genelinde tüm hemşirelik eğitim programlarının en az % 60'ını oluşturması hedeflenmiştir.

Çalışmalarına 31.01.2002'de başlayan komisyon toplam 8 kez toplanarak aşağıdaki başlıklar doğrultusunda çalışmalarını sürdürmüştür:

- Hemşirelik eğitiminin amacı, mezun hemşirede bulunması gereken özellikler ve eğitim programının hedefleri belirlenmiş,
- Komisyon üyelerinden kendi yükseköğretim dallarından çekirdek eğitim programında mutlaka yer alması gereken konuları belirlemeleri istenmiş,
- Belirlenen konular doğrultusunda eğitim programında bulunması gereken teorik bilgi başlıkları ve bilgilere ilişkin uygulama becerileri oluşturulmuş,
- Hazırlanan taslak çalışma tüm Hemşirelik Lisans Programlarına gönderilmiş yazılı görüş ve öneriler alınarak taslak üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmış,
- Temel ve davranış bilimleri derslerinin içerikleri oluşturulmuş,
- Hemşirelik eğitiminde Avrupa Birliği Kriterleri doğrultusunda yapılması gereken düzenlemeler özetlenmiştir.

Hazırlanan HUÇEP raporu Tıp-Sağlık Bilimleri Eğitim Konseyine sunulmuş ve 2003-2004 eğitim öğretim yılıyla birlikte uygulamaya konulmuştur (HUÇEP 2003). 2003 - 2004

eğitim-öğretim yılında uygulamaya geçilebilmesi için de tüm Hemşirelik Yüksekokulları Müdürleri ve Sağlık Yüksekokulları Hemşirelik Bölüm Başkanları ile paylaşım toplantısı yapılmıştır. Eğitim programının hayata geçirilmesinin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla bir izleme ve destek komisyonunun oluşturulması planlanmıştır.

2003-2004 eğitim öğretim dönemi itibarıyla hemşirelik lisans eğitim programlarında uygulamaya konulan **Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı**, ülkemizdeki tüm hemşirelik lisans eğitim kurumlarının kendi eğitim programlarını HUÇEP'e göre tekrar gözden geçirmelerini sağlamış ve ulusal anlamda hemşirelik lisans eğitiminin belirli standartlara göre yapılmasını sağlaması bakımından ülkemiz hemşirelik eğitimine çok büyük katkılar sağlamıştır. Hazırlanıp uygulamaya konulduğu tarihten bu yana da hemşirelik lisans eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmaların temel kaynaklarından birisi olmuştur. Ancak geçen 10 yıl içinde toplumun sağlık gereksinimleri ve öncelikli sağlık sorunlarında yaşanan değişimler, sağlık hizmet sunumu ve hemşirelik bakım hizmetlerindeki, politika ve uygulamalarındaki değişimler, Bologna Uyum Sürecinin Yükseköğretim sistemimize getirdiği yenilikler nedeniyle, HUÇEP'in sağlık ve hemşirelik eğitim alanlarında yaşanan değişimleri yansıtacak şekilde güncellenmesi gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimden hareketle ülkemizde, yaşanan tüm değişimler ve gereksinimler doğrultusunda, Avrupa Birliği'nin Hemşirelik Eğitimi için belirlediği kriterler ve ulusal çerçevede hemşirelik eğitim programının minimum standartlarını belirleyerek ülke genelinde hemşirelik eğitiminde standardizasyonu sağlamak amacıyla YÖK Hemşirelik Komisyonu Eğitim Grubu Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Grup çalışmalarına 01 Nisan 2013 tarihinde başlamıştır.

Grubun çalışmalarında, daha önce oluşturulan Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) ve geliştirme süreci yol gösterici olmuştur. Daha önce hazırlanan bu programın yanı sıra, çalışmalarda yol göstermesi, temel oluşturması ve yardımcı olması açısından aşağıdaki dokümanlar grup üyelerince incelenmiştir:

1. HUÇEP (Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı), GATA Basımevi, 2003, Ankara.
2. Avrupa Parlamentosu'nun ve Konseyin 2005/36/ mesleki yeterliklerin tanınmasına ilişkin 07 Eylül 2005 tarihli 2005/36/EC Direktifi. Avrupa Birliği'nin Resmi Gazetesi, 30.09.2005, L 255/40-42.

3. Nurses and Midwives for Health: a European Strategy for Nursing and Midwifery Education. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2000 (document EUR /00/ 50119309/15.
4. Doktorluk, Hemşirelik, Ebelik, Diş Hekimliği, Veterinerlik, Eczacılık ve Mimarlık Eğitim Programlarının Asgari Eğitim Koşullarının Belirlenmesine Dair Yönetmelik, Yükseköğretim Kurulu, R.G: 02.02.2008/26775. http://yok.gov.tr/web/guest/anasayfa;jsessionid=4D032CF4E14321B45831CC75F414115C?p_p_id=3&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view
5. Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) 6. Düzey (Lisans Eğitimi) Yeterlilikleri , <http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=33>
6. TYYÇ Sağlık Temel Alanı Yeterlilikleri (Akademik Ağırlıklı) 6. Düzey (Lisans Eğitimi) <http://tyyc.yok.gov.tr/?pid=48>
7. "Bologna Süreci: Nasıl Bir Öğrenci/Mezun İstiyoruz?" Çalıştay, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, İzmir 12 Eylül 2011.
8. Hemşirelik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (HEPDAK), Hemşirelik Lisans Programı Standartları <http://www.hepdak.org.tr/images/belgeler/b3.pdf>
9. Hemşirelik Kanunu, 6283. (Değ.: Kanun No. 5634 RG: 2.5.2007/26510). <http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/hemsirelik-kanunu.aspx>
10. Hemşirelik Yönetmeliği. R.G: 08.03.2010/27515, Hemşirelik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik RG: 19.04.2011/27910. <http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/yonetmelik.aspx>
11. Türk Hemşireler Derneği'nin (THD), Hemşireler İçin Etik İlke ve Sorumluluklar, <http://www.turkhemsirelerderneği.org.tr/Upload/hemsire%20brosur.pdf>
12. 19 Haziran 1999 tarihli Bologna Bildirgesi Avrupa Yüksek Öğretim Alanı Avrupa Eğitim Bakanları Ortak Bildirgesi, <https://bologna.yok.gov.tr/?page=yazi&i=6>
13. İlgili diğer tüm dokümanlar ve hemşirelik lisans eğitim programlarını yürüten eğitim kurumlarının deneyimleri.

Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programının (HUÇEP 2014) Amacı, Hedefleri ve İlkeleri

Amaç:

HUÇEP-2014 çalışmasında, Avrupa Birliği'nin Hemşirelik Eğitimi için belirlediği kriterler ve Bologna Uyum Süreci doğrultusunda; ulusal çerçevede hemşirelik eğitim programının minimum standartlarını belirleyerek ülke genelinde hemşirelik lisans eğitiminde standardizasyonu sağlamak için genel bir çerçeve/ulusal bir çerçeve sunulması amaçlanmıştır.

Yaklaşımlar, hedefler ve ilkeler:

HUÇEP 2014 süreci ile birlikte benimsenen yaklaşımlar, hedefler ve ilkeler şunlardır:

1. HUÇEP 2014'de eğitim dahil olmak üzere sağlığa ilişkin tüm süreçlerde biyo-psiko-sosyal ve kültürel perspektif, yeterliklere dayalı yaklaşım ve sürece dayalı yaklaşımlar benimsenmiştir.
2. Hemşirelik lisans eğitiminin, yeterliklere dayalı bir yaklaşım çerçevesinde geliştirilmesi ve uygulanması; bu çerçevede, hemşirelik lisans programından mezunun yeterliklerinin belirlenerek tüm eğitim sürecinin belirlenen bu yeterlikler çerçevesi doğrultusunda yürütülmesi.
3. Biyo-psiko-sosyal ve kültürel yaklaşım doğrultusunda hemşirelik lisans programı mezununun mesleki yaşamı sırasında yönetmesi gereken çeşitli durumların eğitime yansıtılması.
4. HUÇEP 2003'de bulunan hemşirelik lisans eğitim programı konu ve beceri listesinin sağlık alanında yaşanan değişimler doğrultusunda gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi.
5. Hemşirelik lisans eğitimi veren kurumlarda hemşirelik eğitim programlarının HUÇEP 2014 doğrultusunda yapılandırılması ve uygulamaya geçilmesi. Bu çerçevede hemşirelik lisans eğitimi veren eğitim kurumlarının;
 - a. Kendi eğitim programlarını HUÇEP 2014 çerçevesinde geliştirmeleri,
 - b. Eğitim programlarının % 70-80'inini HUÇEP 2014'ün tamamını kapsayacak şekilde tüm öğrencilerin aldığı zorunlu programlar ve geriye kalan % 20-30'luk kısmını ise eğitim kurumu hemşirelik lisans eğitim programı hedefleri, bireysel gelişim hedefleri ve öğrenci beklentileri doğrultusunda seçmeli ve diğer derslerden/programlardan oluşacak şekilde geliştirmeleri beklenmektedir.

HUÇEP 2014 ne değildir?

HUÇEP 2014, genel olarak kullandığımız anlamıyla bir eğitim programı değildir. Hemşirelik lisans eğitim kurumlarının kendi eğitim programlarını geliştirirken esas alacakları çerçeve programdır. Yeterliklere dayalı eğitim yaklaşımı doğrultusunda geliştirildiği için başlangıç noktası yeterliklerdir ve dolayısıyla ulusal yeterlikler çerçevesi üzerine kurulmuş bir programdır. Bu nedenle kitapçıkta hemşirelikle ilgili ayrıntılı hedeflerin ve içeriklerin olmaması, yine öğretim ve ölçme-değerlendirme yöntemlerine yönelik ayrıntılara yer verilmemesi bir eksiklik olarak görülmemelidir.

HUÇEP 2014 ile neler değişti, ileriye yönelik hangi hedefler belirlendi?

HUÇEP'in değişen gereksinimler ve hizmetler doğrultusunda güncellenmesine yönelik oluşturulan HUÇEP 2014 Çalışma Grubu, ilk toplantılarında güncelleme çalışmalarına odaklanmakla birlikte, paydaş ve uzman görüşleri doğrultusunda yürütülecek çalışmanın HUÇEP'in mevcut çerçevesi içinde kalınarak bir güncelleme çalışması olmak yerine, yeni bir çerçeve oluşturularak yeniden yapılandırma çalışmasına dönüşmesine karar verilmiş ve çalışmalarını bu doğrultuda yapmıştır. Ülkemizde uygulanan farklı eğitim modellerinin (klasik, entegre, karma, probleme dayalı öğrenme) kullanabileceği bir HUÇEP 2014 hazırlanması hedeflenmiştir.

HUÇEP 2014 ile neler, hangi gerekçelerle, nasıl değişti?

HUÇEP 2003	HUÇEP 2014	Değişim yönü ve gerekçesi
Eğitim yaklaşımı ve eğitimin ana dayanakları		
Temel Bileşenleri <ul style="list-style-type: none">• Hemşirelik Lisans Eğitiminin Amacı,• Hemşirelik Lisans Programının Hedefleri• Meslek Derslerine İlişkin Konu ve Beceriler Listesi• Temel ve Davranış	Temel Bileşenleri <ul style="list-style-type: none">• Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri• Hemşirelik Temel Kavram, Kuram ve Modelleri	Eğitim programı; eğitim süreci aşamaları bireysel ve toplumsal, değişen sağlık bakım gereksinimleri, hemşirelik bakım hizmetlerindeki, politika ve uygulamalarındaki değişimler doğrultusunda

<p>Bilimleri Derslerine İlişkin Konu ve Beceriler Listesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Temel Hemşirelik Uygulamaları Listesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Hemşirelik Süreci • Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi 	<p>bütüncül bir yaklaşımla düzenlendi.</p>
<p>Hemşirelik lisans eğitiminin amaç ve hedefleri</p>		
<p>Hemşirelik lisans eğitiminin amaç ve hedefleri: Bilişsel hedefler, devinimsel beceriler ve mesleki tutumlar</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri 	<p>Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri çerçevesinde bütüncül bir anlayışla yaklaşarak her kurumun kendi program yeterliliklerini belirlemeleri şeklinde bir yol benimsendi.</p>
<p>Eğitimi içeriğinin belirlenmesi sırasında temel alınacak ana listeler</p>		
<p>Meslek Derslerine İlişkin Konu ve Beceriler Listesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konu • Teorik • Beceri <p>Temel ve Davranış Bilimleri Derslerine İlişkin Konu ve Beceriler Listesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konu • Beceri <p>Temel Hemşirelik Uygulamaları Listesi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Meslek Derslerine ilişkin konular, içerik ve öğrenme çıktıları, • Temel ve Davranış Bilimleri Derslerine ilişkin Konu Listesi • Temel hemşirelik uygulamaları ve ilgili beceriler listesi 	<p>Değişen gereksinimler doğrultusunda içerik güncellendi, hedefler oluşturuldu.</p>

Öğretim ve ölçme-değerlendirme yöntemleri

Eğitim programlarının düzenlenmesinde, öğrenme alanları temel alınarak öğretim ve ölçme-değerlendirme yöntemlerinin seçimi konusunda, hemşirelik lisans eğitimi veren kurumlara destek sağlamak amacıyla genel bir çerçeve sunuldu.

TANIMLAR AÇIKLAMALAR

Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı / Hemşirelik Ulusal Çerçeve Eğitim Programı: Ülkemizde hemşirelik lisans eğitiminin, ulusal ölçekte çerçevesini çizen ve temel dayanaklarını sıralayan ana programdır. HUÇEP 2014'ün dört (4) ana bileşeni, dolayısıyla ülkemizde hemşirelik lisans eğitiminin dört temel dayanağı şunlardır:

- Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri
- Hemşirelik Temel Kavram, Kuram ve Modelleri
- Hemşirelik Süreci
- Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi

Hemşirelik Lisans Eğitim Programı: Her bir hemşirelik lisans eğitim kurumunun, HUÇEP çerçevesinde hazırlaması gereken "**Hemşirelik Lisans Eğitim Programı**": eğitim yaklaşımı ve ilkelerinden eğitim yeterliklerine, öğrenme içeriğinden öğretim yöntemleri ve ölçme-değerlendirme yöntemlerine, uygulama sürecinden değerlendirme sürecine kadar bütün boyutlarıyla, kendi eğitim kurumunda uyguladığı hemşirelik eğitiminin, ana yapısı ve bileşenlerini, dayandığı temel ilke, yaklaşım ve yöntemlerini içeren esaslar, yollar ve yöntemler bütünüdür.

Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri: Hemşirelik lisans eğitim programından mezun olan hemşirenin sahip olması gereken yeterliklerin ulusal düzeyde belirlendiği; hemşirelik lisans eğitim kurumlarının hemşirelik lisans program yeterliklerini tanımlarken esas aldıkları çerçeve yeterliklerdir.

Hemşirelik Süreci: Hemşirelik süreci, sağlıklı/hasta bireyin sağlık bakımı gereksinimlerinin belirlenmesi ve bireye özgü bakım verilmesinde kullanılan sistematik, bilimsel bir sorun çözümü yöntemidir. Tanılama, hemşirelik tanısı, planlama (hemşirelik bakımının sonuçları ve hemşirelik girişimleri), uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş aşamadan oluşmaktadır.

Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi: Hemşirelik lisans programından mezun olan hemşirenin, belirli düzeylerde yapması, yönetmesi gereken temel hemşirelik uygulamalarını ve ilgili becerileri içerir.

Öğrenme Düzeyi: Hemşirelik eğitimi programını tamamlayan bir hemşirenin sağlık bakımı uygulamalarında sergilemesi gereken performans düzeyini belirtir. Hemşirelik eğitimi programlarında eğitim süresi içinde, söz konusu performans için belirlenen düzeydeki kazanım her bir öğrenci için gerçekleştirilmeye çalışılır.

HUÇEP'İN YENİDEN YAPILANDIRMA SÜRECİ

Avrupa Birliği'nin Hemşirelik Eğitimi için belirlediği kriterler doğrultusunda ve ulusal çerçevede hemşirelik lisans programının minimum standartlarını belirleyerek ülke genelinde hemşirelik eğitiminde standardizasyonu sağlamak amacıyla YÖK Hemşirelik Komisyonu Eğitim Grubu Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP 2014) Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Grup çalışmalarına 01 Nisan 2013 tarihinde başlamıştır.

Grubun çalışmalarında, HUÇEP 2003 ve geliştirme süreci yol gösterici olmuştur. HUÇEP 2003, grup üyeleri tarafından incelenmiş; ayrıca çalışmalarda yol göstermesi, bir temel oluşturması ve toplantı öncesi hazırlıklara yardımcı olması amacıyla yukarıda belirtilen kaynaklar kullanılmıştır.

HUÇEP çalışma grubu ilk toplantısını Prof. Dr. Sayın Fethiye Erdil'in başkanlığında **15 Nisan 2013** tarihinde, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde yapmıştır. Toplantıda, HUÇEP 2014 çalışmasının planı yapılmıştır:

- Hazırlık aşamasında incelenen kaynaklar doğrultusunda HUÇEP 2014'ün tanımı ve amacı yazılmıştır.
- HUÇEP 2014'ün içeriği belirlenmiştir.
- Meslek, temel ve davranış bilimleri derslerinin konu ve beceriler listesinin güncellenmesinde izlenecek yol tartışılmıştır.

Prof. Dr. Sayın Fethiye Erdil'in başkanlığında **07 Mayıs 2013 ve 03-04 Haziran 2013** tarihlerinde, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde gerçekleştirilen toplantılarda;

- Meslek dersleri konu ve beceriler listesini güncelleme çalışması,
- Temel ve davranış bilimleri dersleri içerik ve beceriler listesini güncelleme çalışması yapılmıştır.

Güncelleme çalışmalarının tamamlanmasıyla 03-04 Haziran 2013 tarihlerinde son şekli verilen HUÇEP 2014 taslak metnin; Prof. Dr. Ümit Seviğ aracılığıyla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından hemşirelik lisans programı yürüten tüm kurumlara paydaş görüşü almak üzere gönderilmesi ve gelen görüşler doğrultusunda HUÇEP 2014 taslağının düzenlenmesine karar verilmiştir.

HUÇEP 2014 taslak metni 2013 yılı Temmuz ayı içerisinde Prof. Dr. Ümit Seviğ aracılığıyla Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na Ağustos ayı içinde ise hemşirelik eğitim kurumlarına gönderilmiştir. Hemşirelik lisans eğitimi veren 40 kurumdan 2013 yılı Ekim ayı sonunda gelen görüşler Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından gruba iletilmiştir. Gelen görüşler ayrıntılı incelenerek 20 Aralık 2013 tarihinde yapılan toplantıya getirilmiştir.

Çalışma grubunun dördüncü toplantısını tüm üyelerin katılımı ile 20 Aralık 2013 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde Prof. Dr. Fethiye Erdil'in başkanlığında gerçekleştirmiştir.

HUÇEP-2014 ile İlgili Paydaşlardan Gelen Görüşler ve Kısa Bir Değerlendirme

Türkiye'de lisans eğitimini yürüten tüm hemşirelik eğitim kurumlarından görüşler çalışma grubu üyeleri arasında paylaşıldı ve üyelerin toplantıya hazırlık yaparak gelmelerine karar verildi. Toplantıda her bir üye gelen görüşlerle ilgili yaptığı hazırlığı gruba sundu ve görüşler tek tek ele alınarak uygun bulunanlar doğrultusunda HUÇEP 2014 yeniden gözden geçirildi.

Paydaşlardan gelen görüşler, görüşlerle ilgili kısa değerlendirmeler:

- HUÇEP çalışma grubuna hemşirelikteki tüm anabilim dallarını temsil eden öğretim elemanlarının dahil edilmesi istenmiştir.
- Hazırlanan taslak HUÇEP 2014 yaklaşık görüş alınan kurumların %25'ince uygun bulunmuş ve ilave görüş bildirmemişlerdir.
- Bazı konuların yetersiz kaldığı ve alt konu başlıklarının açılması önerisi getirilmiştir.
- Hemşirelik temel uygulamaları ve ilgili beceriler listesine eklemeler yapılmış, bazıları ise hemşirenin yapmakla yükümlü olmadığı beceriler olması gerekçesiyle listeden çıkarılması önerilmiştir.

20 Aralık 2013 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda, gelen görüşler doğrultusunda meslek derslerine ilişkin konular, beceriler ile temel ve davranış bilimleri derslerine ilişkin

konu ve beceriler listesi üzerinde çalışılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Toplantıda ayrıca hazırlanan HUÇEP 2014 taslağının son düzenlemesinin yapılarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na iletilmesine karar verilmiştir.

Nisan 2013'te başlayan, çok sayıda hemşirelik eğitim kurumu ve öğretim üyesinin katkıları ile hazırlanan ve ilgili paydaşların görüşleri ile olgunlaşan, bir buçuk yıl süren bu sürecin sonunda HUÇEP 2014 yeniden yapılandırılarak YÖK Hemşirelik Komisyonuna sunulmuştur. Ayrıca çalışma grubunun bir yıllık faaliyet raporu hazırlanmıştır.

HUÇEP taslağına ilişkin YÖK Hemşirelik Komisyonu'nun önerisi; Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Çekirdek Eğitim programı 2014'ün formatına benzer şekilde hazırlanması yönünde olmuştur. Prof. Dr. Ümit Seviğ, HUÇEP 2014 taslağına ilişkin YÖK Hemşirelik Komisyonu'nun önerisini grupla paylaşmıştır. HUÇEP grubu çalışmalarına Eylül 2014'de yeniden başlamıştır.

Çalışma grubunun beşinci toplantısı tüm üyelerin katılımı ile 25 Eylül 2014 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir. Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) Çalışma Grubu çalışmalarına Prof. Dr. Fethiye Erdil'in emekli olması nedeniyle Prof. Dr. Ümit Seviğ'in başkanlığında devam etmiştir.

Grup üyeleri "Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Çekirdek Eğitim programı 2014" çalışmasında yer alan başlıklar altında hazırladıkları içerikleri grupla paylaşmışlardır.

Çalışmanın kapsamının değişmesi üzerine **Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı (HUÇEP) 2014 Çalışma Grubuna** Hemşirelik Eğitim Anabilim Dalında görev yapan Marmara Üniversite'sinden Doç. Dr. Sevim Ulupınar, Düzce Üniversitesi'nden Doç. Dr. Ayla Keçeci Gediz Üniversitesi'nden Yard. Doç. Dr. Hatice Şen ve Zirve Üniversitesi'nden Yard. Doç. Dr. Burçin Işık'ın dahil edilmesine karar verilmiştir.

Çalışma grubu, son toplantısını **03 Kasım 2014** Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi'nde gerçekleştirmiştir. Güncelleme ve geliştirme çalışmaları yapılan HUÇEP 2014 taslak çalışmasının son düzeltmeleri yapılmıştır.

HEMŞİRELİK ULUSAL ÇEKİRDEK EĞİTİM PROGRAMI ANA BİLEŞENLERİ

Hemşirelik Ulusal Çekirdek Eğitim Programı, ülkemizde uygulanması gereken Hemşirelik Lisans Eğitiminin, ulusal ölçekte ana hatlarını çizen ve temel dayanaklarını

sıralayan çerçeve programdır. Ülkemizdeki hemşirelik eğitimi programlarının oluşturulması veya iyileştirilmesinde kullanılacak ana çerçeveyi sunan, eğitim programlarının yapılandırılmasına yol gösterme amacını taşıyan bu program, hazırlık sürecinde paydaş görüşlerine yer verilmiş ve düzenli aralıklarla güncellenmesi planlanmış ulusal bir belgedir. HUÇEP'in hazırlanmasında aşağıdaki dayanaklar kullanılmış ve örnek çalışmalardan yararlanılmıştır:

- HUÇEP-2003
- Ulusal ve Uluslararası Yeterlikler Çerçevesi
- Hemşirelik Süreci

HUÇEP 2014 ile belirlenen temel dayanaklar, programın temel bileşenleri aşağıda listelenmiştir.

HUÇEP 2014 'ün ana bileşenleri

1. Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri
2. Hemşireliğin Temel Kavram, Kuram ve Modelleri
3. Hemşirelik Süreci
4. Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi

Ülkemizdeki hemşirelik lisans eğitimi veren kurumların, bu bileşenleri temel olarak eğitim programlarını yapılandırmaları ve ilgili tüm uygulamaları bu program çerçevesinde yürütmeleri yararlı olacaktır. Bu bağlamda farklı bir yaklaşım sergilenerek, konu başlıklarına dayalı bir eğitim programı geliştirmek yerine, yukarıda sıralanan ana bileşenlerden başlanması ve eğitimin bu ana bileşenlere göre yapılandırılması gerekir. Bu noktada **ülkemizde eğitim veren bir hemşirelik eğitimi kurumunun HUÇEP 2014 tamamlandıktan sonra yapması gerekenler aşağıda sıralanmıştır:**

A. Öncelikle, HUÇEP 2014'te belirlenen ana çerçeve doğrultusunda, aşağıda sıralanan başlıkları içerecek şekilde, bunları birbirleriyle ilişkilendirerek, kendi eğitim programlarını hazırlaması beklenir (Ertürk 2007).

1. Eğitim programının temel dayanakları

- Hemşirelik eğitiminin amacı, hemşirelik lisans programı yeterliklerinin ve eğitim yıllarına göre yeterliklerin belirlenmesi/Bologna Uyum Süreci çalışmaları doğrultusunda yazılan program yeterliklerinin HUÇEP 2014 doğrultusunda güncellenmesi
- Eğitim programının kapsamı, ana içerikleri

- Eğitimde kullanılacak öğretim yöntemleri
 - Değerlendirmede kullanılacak ölçme ve değerlendirme yöntemleri
2. Zorunlu ve seçmeli derslerin, teorik ve uygulamalı derslerin ağırlıklarının belirlenmesi
 3. Eğitim programının değerlendirme ve iyileştirme sürecinin belirlenmesi ve koordinasyonu

B. Hazırlanan programı uygulamaları beklenir.

HUÇEP -2014'ün ana bileşenleri

1. Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri

Hemşirelik eğitiminin amacı

Genel olarak hemşirelik eğitimi;

- Birey, aile, grup ve toplumun sağlığını etkileyebilecek her türlü gelişim ve değişimlere duyarlı olabilecek, bunları verdiği hizmete yansıtabilecek,
- Sağlıklı ya da hasta bireylerin her ortamda hemşirelik bakımı gereksinimlerini saptayabilecek, bu gereksinimleri mesleki standartlar düzeyinde karşılayabilmek için gerekli hemşirelik bakımını planlayabilecek, uygulayabilecek ve değerlendirebilecek,
- Sağlık ekibinin etkin ve etkili bir üyesi olarak rol ve işlevlerini yerine getirebilecek,
- Hemşirelik eğitimi, yönetimi ve araştırmalarında rol alabilecek, tüm bunları yerine getirirken mesleki etik ilkeleri göz önünde bulundurabilecek,
- Yaşamı boyu öğrenmeyi benimseyecek nitelikte profesyonel hemşire yetiştirmeyi amaçlamalıdır.

Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri

Son yıllarda, eğitimde yaşanan en önemli değişimlerden birisi eğitimin, mezun yeterlilikleri esas alınarak geliştirilmesidir (Ertürk 2007). Eğitim çıktılarına dayalı yaklaşım doğrultusunda ülkemizde, hemşirelik eğitimi sürecinin ulusal ve kurumsal düzeylerde başlangıç noktası ve atacağı ilk adımlar şunlar olmalıdır:

- İlk olarak, oluşturulacak geniş katımlı, bir çalışma grubu tarafından, aşağıda sıralanan yeterlik alanlarını kapsayacak şekilde, “Hemşirelik Eğitiminin Amacı ve “Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri Çerçevesi” ’nin belirlenmesi.
- İkinci aşamada, her bir hemşirelik eğitimi kurumunun, kendi “Eğitim Programının Amacı ve Program Yeterliklerini belirlemesi; daha sonra da bu yeterlikleri her bir eğitim yılına göre belirleyerek eğitim programlarını geliştirmeleri ve uygulamaları.

Hemşirelik eğitiminin amacı doğrultusunda, program yeterlikleri belirlenirken aşağıda sıralanan Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri temel alınmalıdır. ¹

Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri

1. Mesleki rol ve işlevlerini yerine getirmek için gerekli bilgi ve becerilere sahiptir.
2. Mesleki uygulamalarına temel oluşturan kuram ve modelleri bilir.
3. Birey ve meslek üyesi olmanın gerektirdiği genel kültür bilgisine sahiptir.
4. Hemşirelik uygulamalarını mesleki ilke ve standartlar doğrultusunda gerçekleştirir.
5. Birey, aile ve toplumun sağlık bakım gereksinimlerini bütüncü yaklaşımla hemşirelik süreci doğrultusunda karşılar.
6. Etkili iletişim becerilerini kullanır.
7. Mesleki uygulama ve araştırmalarında bilişim ve bakım teknolojilerini kullanır.
8. Hemşirelik uygulamalarında bilimsel ilke ve yöntemleri kullanır.
9. Bir yabancı dili kullanarak alanındaki bilgileri izler ve meslektaşları ile iletişim kurar.
10. Hemşirelik uygulamalarında, mesleki etik ilke ve değerlere uygun davranır.

1. Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri,, Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi’nde 12 Eylül 2011 tarihinde yapılan “Bologna Süreci: Nasıl Bir Öğrenci/Mezun İstiyoruz?” adlı çalışmada paydaş görüşleri alınıp, ihtiyaç analizi yapıldıktan sonra: “Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlik Komisyonu” tarafından İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi’nde 11 Ocak 2012 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda belirlenmiştir. Belirlenen yeterlikler, HÜÇEP 2014 “Hemşirelik Lisans Programı Ulusal Yeterlilikleri” olarak kabul edilmiştir. Adı geçen yeterlikler; Bologna Uyum Süreci kapsamında yer alan Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) doğrultusunda hazırlanan TYYÇ Sağlık Temel Alanı Yeterlilikleri (Akademik Ağırlıklı) 6. Düzey (Lisans Eğitimi) çerçevesinde paydaş görüşü alınarak ve ihtiyaç analizi yapılarak belirlenmiştir.

11. Hemşirelik uygulamalarında ilgili yasa, yönetmelik ve mevzuatı dikkate alır.
12. Hemşirelik mesleğini etkileyen politikaları ve yasaları izler.
13. Öğrenme-öğretme ve yönetim sürecini hemşirelik uygulamalarında kullanır.
14. Yaşam boyu öğrenme, sorun çözme ve eleştirel düşünme becerilerini kullanır.
15. Toplumsal sorumluluk birinci ile sağlık ekibi ve diğer disiplinlerle işbirliği içinde araştırma, proje ve etkinliklerde yer alır.
16. Profesyonel gelişime katkıda bulunacak etkinliklerde yer alır.
17. Profesyonel kimliği ile meslektaşlarına rol model ve topluma örnek olur.
18. Temel değer ve sosyal hakların evrenselliğini gözetir.

Bu kapsamda, Hemşirelik Eğitimi Lisans Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (HEPDAK) tarafından hazırlanan "Hemşirelik Lisans Programı Yeterlilikleri", WHO ve ICN gibi diğer uluslararası yeterlilikler çerçevesi "Program Yeterlilikleri" 'ni belirlerken hemşirelik eğitimi kurumlarının kullanabilecekleri kaynaklar arasındadır.

2. Hemşireliğin Temel Kavram, Kuram ve Modelleri

Hemşireliğin temel kavramları olan insan, sağlık, hemşirelik ve çevre kavramları mesleki kuramsal bilginin temelini oluşturur. Bu bilgileri kavramsal bir çerçeve içinde örgütlemek, sistematik bütünlük içinde ele almak mesleğin bilimsel temelde öğrenilmesini sağlar. Hemşireliğin kavramsal çerçevesinin oluşturulmasında bu kavramlar ana çatıyı oluşturur. Hemşirelik kuram ve modelleri, hemşirelik bilgisinin uygulamaya aktarılmasını sağlar. Bir kuramın uygulamaya aktarılması, profesyonel hemşireliğin temelini oluşturur. Hemşirelik kuram ve modelleri, hemşireliğin temel kavramları arasındaki ilişkiyi gösterir; insan, çevre, hemşirelik ve sağlığa ilişkin bakış açılarını tanımlar. Kuram ve modeller hemşirelik uygulamalarının bilimsel temellerini oluşturur, uygulamayı açık, belirgin hale getirir, daha bilinçli karar vermeyi ve uygulamada esnekliği sağlar, hemşireliğe ilişkin düşünme biçimini geliştirir, hemşirelik uygulamasına rehberlik eder. Örneğin; bir kuram hemşirelik bakımında bireyin gereksinimlerinin nasıl belirleneceğini, bakımın nasıl planlanacağını, bireye özgü hemşirelik girişimlerinin nasıl belirleneceğini, bireyin sağlık

sonuçlarının nasıl değerlendirileceğini tanımlar. Hemşirelik uygulamalarının sistemli ve bilimsel düzeyde gerçekleştirilebilmesi için hemşirelik kuram ve modellerinin yeterliliklerle birlikte ulusal ve kurumsal düzeydeki hemşirelik eğitimi uygulamalarında temel alınması gerekir.

3. Hemşirelik Süreci

Sağlıklı/hasta bireyin bakımında bilimsel ve sistematik bir yaklaşım olan hemşirelik süreci kullanılarak, holistik ve humanistik bakım sunulmakta, sağlık bakımı ekibi üyeleri arasında iletişim kolaylaşmakta ve bakımın sürekliliği sağlanabilmektedir. Hemşirelik süreci, sağlıklı/hasta bireyin sağlık bakımı gereksinimlerinin belirlenmesi ve bireye özgü bakım verilmesinde kullanılan sistematik, bilimsel bir sorun çözümü yöntemi. Literatürde hemşirelik süreci; tanılama, hemşirelik tanısı, planlama (hemşirelik bakımının sonuçları ve hemşirelik girişimleri), uygulama ve değerlendirme olmak üzere beş aşamalı olarak tanımlanmaktadır (Onkoloji Hemşireliğinde Kanıta Dayalı Bakım, 2010 İstanbul Konsensusu; Hemşirelik Esasları Uygulama Rehberi, 2008).

Hemşirelik süreci birey, aile ve toplumun sağlık bakımı gereksinimlerinin karşılanmasında, uygulanacak girişimlerin seçiminde ve sonuçların değerlendirilmesinde temel öğedir. Bu bölümü çekirdek olarak niteleyen ve bu listenin HUÇEP'e girmesini belirleyen ölçütler şunlardır:

1. Bakımın sistematik bir şekilde verilmesi ve bakımın kalitesinin artması
2. Bakımın bireysel ve bütüncül yaklaşımla verilmesi
3. Profesyonel hemşirelik bakımında temel öğe olması
4. Kanıta dayalı uygulamalarda yaşamsal önem arz etmesi
5. Birey, aile ve toplumun var olan sağlık sorunlarının sonuçlarını etkilemesi

Mezun hemşire;

1. Sağlıklı/hasta bireyin sağlık/genel durumuna ait sistemli ve sürekli veri toplar/tanırlar,
2. Hemşirelik tanısı koyar,
3. Tanılara uygun hedefleri ve hemşirelik girişimlerini belirler,
4. Girişimleri uygular,
5. Uyguladığı girişimleri değerlendirir.

Tanımlama: Sağlıklı/hasta bireyin sağlık/genel durumuna ait sistemli ve sürekli veri toplama ve verileri kaydetme aşamasıdır. Hemşirelik tanılması birey hakkında genel bilgiyi sağlamak, bireyin normal fonksiyonlarını, fonksiyon bozukluğu riskini, fonksiyon bozukluğunun varlığı ya da yokluğunu belirlemek, güçlü yönlerini ve gücünü saptamak, hemşirelik tanısı aşaması için veri elde etmek amacıyla yapılır. Tanılama aşamasında veri toplama, verileri yorumlama ve düzenleme, organize etme ve değerlendirme aktiviteleri gerçekleştirilir. Veriler sağlıklı/hasta bireyin yanı sıra aile üyeleri, sağlık ekibi üyeleri, sağlık kayıtları ve sağlık literatüründen toplanır. Veriler subjektif, objektif veriler olarak sınıflandırılır. Veriler fizik muayene, gözlem, görüşme gibi yöntemlerden yararlanılarak elde edilir. Toplanan verilerin gerçek ya da doğru olduğundan emin olunması için doğrulanması gerekir. Veriler; literatür gözden geçirilerek, bilgilerin tutarlılığı kontrol edilerek, bireyin ifadeleri açıklanarak ve bakım veren diğer sağlık ekibi üyeleri ile tartışılarak doğrulanır. Verilerin toplanması ve kayıt edilmesinde kurum tarafından benimsenen hemşirelik kuram/modellerinden yararlanır.

Hemşirelik Tanısı: Hemşirelik tanıları; kanıta dayalı uygulamalarda, profesyonel hemşirelik bakımında, bireyin gereksinimlerinin etkili bir şekilde karşılanmasında ve hizmet verilen bireyin güvenliğinin sağlanmasında anahtar olarak görülmektedir. Hemşire kuramcılar bakımın, hasta sorunlarına göre tanımlanmasını tartışarak günümüzde "hemşirelik tanısı" olarak ifade edilen kavramları kullanmış ve kullanımının gerekliliğini belirtmişlerdir. "Hemşirelik tanısı" kavramı ilk kez bir yayında ANA (American Nurses Association- Amerikan Hemşireler Birliği) tarafından kullanılmıştır. Bu yayında, 1973 yılında, ANA çatısı altında hemşirelik tanıları grubunun kurulduğu belirtilmektedir. Ayrıca 1973 yılında, 1. Ulusal Hemşirelik Tanılarının Sınıflandırması Konferansı, ortak bir dil oluşturmak ve hemşirelik tanıların sınıflamak amacı ile gerçekleştirmiştir. 1982'de bu gruba NANDA (North America Nursing Diagnosis Association-Kuzey Amerika Hemşirelik Tanıları Birliği) adı verilmiş, 2003 yılında NANDA uluslararası bir kuruluş haline gelerek ismi NANDA-International (NANDA-I) olarak değiştirilmiştir

Hemşirelik tanısı "gerçek veya risk sağlık sorunlarına / yaşam süreçlerine yanıt veren birey, aile veya toplum hakkında klinik karar verme" olarak tanımlanmaktadır. Bağımsız hemşirelik girişimleri ile önlenemeyen ya da çözümlenebilen sağlık sorunu hemşirelik tanısı; bir hastalığın, tanı işleminin ya da tedavinin komplikasyonu olarak oluşan ve ekibin diğer üyeleri ile ortak çalışarak hemşirelik işlevleri ile önlenemeyen, hafifletilebilen veya çözümlenebilen sorunlar ise ortak sorun olarak tanımlanmaktadır. Sonuç olarak hemşirelik

tanısı; bir tıbbi tanı testi, tıbbi tanı ya da tıbbi tedavi girişimi, araç gereç ile ilişkili bir sorun, hemşire-hasta arasındaki bir sorun, bir hemşirelik hedefi, bir hemşirelik gereksinimi değildir. Hemşirelik tanıları birey, aile ve toplumun sağlık bakımı gereksinimlerinin karşılanmasında, uygulanacak girişimlerin seçiminde ve sonuçların değerlendirilmesinde temel öğedir. Bu listeyi çekirdek olarak niteleyen ve bu listenin HUÇEP'e girmesini belirleyen ölçütler şunlardır:

1. Profesyonel hemşirelik bakımında temel öğe olması
2. Hemşirelikte ortak terminoloji oluşturması
3. Kanıta dayalı uygulamalarda yaşamsal önem arz etmesi
4. Birey, aile ve toplumun sağlık bakımının niteliğini etkilemesi
5. Birey, aile ve toplumun yaşam kalitesini etkilemesi
6. Birey, aile ve toplumun var olan sağlık sorunlarının sonuçlarını etkilemesi

Hemşirelik eğitimi programından mezun olan bir hemşirenin hemşirelik tanısı koyması beklenir. Hemşirelik tanıları; gerçek hemşirelik tanıları, risk hemşirelik tanıları, sağlığı geliştirme hemşirelik tanıları ve iyilik hemşirelik tanıları olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır. Bir hemşirelik tanısı; tanı ismi/etiket, tanım, etyolojik/ilişkili faktörler, risk faktörleri ve tanımlayıcı özellikler bileşenlerinden oluşur. Hemşirelik tanısının türüne göre bu bileşenlerin bir ya da birkaçı bir arada bulunur. Hemşirelik tanısını belirleme sürecinde sırasıyla verilerin analizi ve yorumlanması, verilerin gruplandırılması, sağlıklı/hasta bireyin gereksiniminin/sorununun tanımlanması, hemşirelik tanısının formüle edilmesi adımları izlenir. Hemşirelik tanısı konduktan sonra bakım planı geliştirilir. Aşağıda NANDA-International (North America Nursing Diagnosis Association-Kuzey Amerika Hemşirelik Tanıları Birliği) tanıları listelenmiştir. **Bu liste ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından güncellenmektedir** (Carpenito 1999, Onkoloji Hemşireliğinde Kanıta Dayalı Bakım, 2010 İstanbul Konsensusu, ed. G.Can Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti, İstanbul 2010).

HEMŞİRELİK TANILARI LİSTESİ*

Hemşirelik Tanısı
Ahlaki sıkıntı
Aile içi baş etme yeteneğinde bozulma
Aile içi baş etmeyi iyileştirme isteği
Aile içi ilişkilerde bozulma

Aile içi ilişkileri iyileştirme isteği
Aile içi işlevlerde bozulma
Ailede etkisiz tedavi yönetimi
Aktivite entoleransı
Aktivite entoleransı risk
Akut ağrı
Akut bilinç bulanıklığı
Akut bilinç bulanıklığı riski
Ameliyat sırasında verilen pozisyona bağlı travma riski
Ameliyat sonrası iyileşmede gecikme
Ani bebek ölümü sendromu riski
Anksiyete
Anne/bebekte sorun görülme riski
Aspirasyon riski
Aşılama durumunu iyileştirme isteği
Bağlanma biçiminde bozulma riski
Bakım verme rolünde zorlanma
Bakım verme rolünde zorlanma riski
Banyo yapma öz-bakım eksikliği
Baş etmeyi iyileştirme isteği (bireysel)
Başkalarına yönelik şiddet riski
Bebek davranışlarında bozulma
Bebek davranışlarında bozulma riski
Bebek davranışlarını iyileştirme isteği
Beden imajında bozulma
Benlik kavramını iyileştirme isteği
Beslenme öz-bakım eksikliği
Beslenmeyi iyileştirme isteği
Bilgi alma isteği (tanımla)
Bilgi eksikliği (tanımla)
Bilinçsizce dolaşma veya sayıklama
Bireysel direnci iyileştirme isteği
Bireysel dirençte bozulma
Bireysel dirençte bozulma riski

Bireysel kimlikte bozulma
Bireysel sağlık yönetimini iyileştirme isteği
Boğulma riski
Boş vakitlerini geçirme aktivitelerinde yetersizlik
Bulantı
Büyüme ve gelişmede gecikme
Bytmek için yetişkinin yetersizliği
Cinsel işlevde bozulma
Çevreyi yorumlamada bozulma sendromu
Dengesiz beslenme riski: Beden gereksiniminden fazla
Dengesiz beslenme: Beden gereksiniminden az
Dengesiz beslenme: Beden gereksiniminden fazla
Deri bütünlüğünde bozulma
Deri bütünlüğünde bozulma riski
Dışkı kaçırma
Dini inancı iyileştirme isteği
Dini inançta bozulma
Dini inançta bozulma riski
Diş çıkartmada güçlük
Diyare
Doku bütünlüğünde bozulma
Doku perfüzyonu riski
Durumsal düşük benlik saygısı
Durumsal düşük benlik saygısı riski
Duyusal algısal değişimler (tanımla: görme, işitme, hareket etme, tat alma, dokunma)
Düşme riski
Düşünme sürecinde bozulma
Ebeveyn rol atışması
Ebeveynlik özelliğinde bozulma
Ebeveynlik özelliğinde bozulma riski
Ebeveynlik özelliğini iyileştirme isteği
Elektrolit dengesinde bozulma riski
Emzirmeyi kosme
Enerji alanında bozulma

Enfeksiyon riski
Etkili emzirme
Etkisiz aktivite planlaması
Etkisiz başetme
Etkisiz bebek besleme örüntüsü
Etkisiz bireysel sağlık yönetimi
Etkisiz cinsel yaşam
Etkisiz emzirme
Etkisiz inkâr
Etkisiz korunma
Etkisiz periferel doku perfüzyonu
Etkisiz rol performansı
Etkisiz sağlık bakımı
Etkisiz solunum örüntüsü
Etkisiz solunum yolu temizliği
Etkisiz toplumsal baş etme
Ev yönetiminde bozulma
Fiziksel harekette bozulma
Fonksiyonel idrar kaçırma
Gastro-intestinal motilite işlevinde bozulma
Gastro-intestinal motilite işlevinde bozulma riski
Gastrointestinal perfüzyonda yetersizlik riski
Gaz alış-verişinde bozulma
Gelişmede gecikme risk
Giyinme öz-bakım eksikliği
Gücünü iyileştirme isteği
Güçsüzlük
Güçsüzlük riski
Hafızada bozulma
Hamile kalma sürecini iyileştirme isteği
Hipertermi
Hipotermi
İdrar boşaltımında bozulma
İdrar boşaltımını iyileştirme isteği

İdrar retansiyonu
İletişimi iyileştirme isteği
İlişkiyi iyileştirme isteği
İnsan onuruna zarar verme riski
İntihar riski
Intrakraniyal uyum kapasitesinde azalma
Kan şekerinde dalgalanma riski
Kanama riski
Karaciğer fonksiyonlarında bozulma riski
Karar vermede çatışma (tanımla)
Karar vermeyi iyileştirme isteği
Kardiyak doku perfüzyonunda azalma riski
Kardiyak out-put'ta azalma
Kendine yönelik şiddet riski
Kendini ihmal etme
Konforda Bozulma
Konforu iyileştirme isteği
Konstipasyon
Konstipasyon hissi
Konstipasyon riski
Kontaminasyon
Kontaminasyon riski
Korku
Kronik ağrı
Kronik bilinç bulanıklığı
Kronik düşük benlik saygısı
Kronik hüznün
Kullanmama sendromu riski
Lateks alerji yanıtı
Lateks alerji yanıtı riski
Manevi esenliği iyileştirme isteği
Manevi sıkıntı
Manevi sıkıntı riski
Mesanedeki fazla idrarı kaçıрма

Oral mukoz membranda bozulma
Orantısız büyüme riski
Otonom disrefleks
Otonom disrefleks riski
Ödün vererek aile içi baş etme
Ölüm anksiyetesi
Öz-bakımını iyileştirme isteği
Öz-kıyım
Öz-kıyım riski
Periferel nörovasküler işlevde bozulma riski
Refleks idrar kaçırması
Riskli sağlık davranışına eğilim
Savunucu baş etme
Sedanter yaşam tarzı
Serebral doku perfüzyonunda yetersizlik riski
Sıkışma sonucunda idrar kaçırma
Sıkışma sonucunda idrar kaçırma riski
Sıvı dengesini iyileştirme isteği
Sıvı volüm dengesinde bozulma riski
Sıvı volüm eksikliği
Sıvı volüm eksikliği riski
Sıvı volüm fazlalığı
Sorunlu yas tutma
Sorunlu yas tutma riski
Sosyal etkileşimde bozulma
Sosyal izolasyon
Sözel iletişimde bozulma
Spontan solunumda bozulma
Spontan solunumda bozulma riski
Stres idrar kaçırması
Şok riski
Tecavüze bağlı travma sendromu
Tek tarafî ihmal
Tekerlekli sandalye ile hareket etme yeteneğinde bozulma

Toplumsal baş etmeyi iyileştirme isteği
Transfer yeteneğinde bozulma
Travma riski
Travma sonrası sendromu
Travma sonrası sendromu riski
Tuvaleti kullanma öz-bakım eksikliği
Umudu iyileştirme isteği
Umutsuzluk
Uyku biçiminde bozulma
Uykudan uyanma
Uykusuzluk
Uykuyu iyileştirme isteği
Uyumsuzluk (tanımla)
Vasküler travma riski
Ventilatörden ayılamaya işlevsel olmayan yanıt
Vücut sıcaklığında dengesizlik riski
Vücut sıcaklığının düzenlenmesinde yetersizlik
Yalnızlık riski
Yaralanma riski
Yas tutma
Yatakta hareket etme yeteneğinde bozulma
Yenidoğan sarılığı
Yer değiştirme stresi sendromu
Yer değiştirme stresi sendromu riski
Yoğun stress
Yorgunluk
Yutma güçlüğü
Yürümede bozulma
Zehirlenme riski

*Tanılar alfabetik sıralanmıştır.

Planlama: Hemşirelik tanısı belirlendikten sonra hemşire, beklenen sonuçlara ulaşmak için belirlenen girişimleri içeren bir bakım planı geliştirir. Planlama aşamasında: öncelikler, hedefler ve beklenen sonuçlar belirlenir, hemşirelik girişimleri planlanır. kayıt edilir. Plan yazılı hale getirildikten sonra uygulamaya geçilir.

Uygulama: Uygulama aşaması, bakım planında belirlenen hedefe ulaşmak için bakım planının uygulamaya konmasıdır. Planın uygulanmasında temel hemşirelik uygulamaları ve ilgili beceriler esas alınır (bkz. Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler listesi).

Değerlendirme: Değerlendirmede, planlanan girişimlerin uygulanması sonucunda belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilir. Eğer ulaşılmadıysa süreç yeniden başlatılır. Hemşirelik sürecinin her aşamasında kayıt ve rapor edilmesi önemlidir.

Hemşirelik uygulamalarının sistemli ve bilimsel düzeyde gerçekleştirilebilmesi için hemşirelik sürecinin model/kuramlara temellendirilmesi gerekir. Hemşirelik süreci, yeterliklerle birlikte ulusal ve kurumsal düzeydeki hemşirelik eğitimi uygulamalarında esas alınmalıdır.

4. Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Beceriler Listesi

Temel hemşirelik uygulamaları ve ilgili beceriler listesi diğer ana bileşenlerle birlikte ülkemizde tüm hemşirelik eğitimi uygulamalarının ana dayanaklarından birisidir. Hemşirelik eğitim kurumlarında yürütülen eğitimler, laboratuvarında ve simüle ortamlarda, klinik ortamlarda ve sahada gerçekleşecek uygulamalı eğitimler ve içerikleri bu liste kullanılarak oluşturulur. Bir uygulamayı çekirdek olarak niteleyen ve bu listeye girmesini belirleyen ölçütler şunlardır:

- Hemşirelik uygulamalarında sık karşılaşılmaması
- Yaşamsal önem arz etmesi
- Birey, aile ve toplumun sağlık bakımının niteliğini etkilemesi
- Birey, aile ve toplumun yaşam kalitesini etkilemesi
- Birey, aile ve toplumun var olan sağlık sorunlarının sonuçlarını etkilemesi

Mezun hemşirenin, belirlenen düzeylerde yapması, yönetmesi gereken temel hemşirelik uygulamalarını ve becerilerini içerir. Aşağıda HUÇEP Temel Hemşirelik Uygulamaları ve İlgili Becerileri sıralanmış ve düzeylendirilmiştir.

Öğrenme Düzeyi: Hemşirelik eğitimi programını tamamlayan bir hemşirenin sağlık bakımı uygulamalarında sergilemesi gereken performans düzeyini belirtir. Hemşirelik eğitimi programlarında eğitim süresi içinde, söz konusu performans için belirlenen düzeydeki kazanımı her bir öğrenci için gerçekleştirilmeye çalışılır.

Hemşirelik uygulamaları ve becerileri öğrenme düzeyleri:

1. Uygulamanın nasıl yapıldığını bilir ve hasta ve/veya yakınlarına açıklar.
2. Karmaşık olmayan durumlarda uygulamayı Rehber/Protokol/Talimat vb. doğrultusunda yapar.
3. Karmaşık durumlarda uygulamayı Rehber/Protokol/Talimat vb. doğrultusunda yapar.

**TEMEL HEMŞİRELİK UYGULAMALARI VE İLGİLİ BECERİLER LİSTESİ
ÖĞRENME DÜZEYİ***

TEMEL HEMŞİRELİK UYGULAMALARI	BECERİLER	ÖĞRENME DÜZEYİ
BESLENME	• Ağzdan beslenmeye yardım etme	3
	• Beslenmeyi izleme ve değerlendirme	3
	• Biberonla besleme	3
	• Emzirmeyi başlatma ve sürdürme	3
	• Gastrostomiden besleme	3
	• Gavajla besleme	3
	• Nazogastrik sonda yerleştirme ve bakımı	3
	• Parenteral, enteral besleme	3
	• Total parenteral besleme	3
	BOŞALTIM	• Aldığı çıkardığı takibi yapma
• Bağırsak eğitimi verme		3
• Boşaltıcı-tedavi edici lavman yapma		3
• İdrar torbasını değiştirme		3
• Kondom kateter uygulama		3
• Mesane eğitimi verme		3
• Mesane irigasyonu uygulama		3
• Mesane katerizasyonu uygulama ve bakımını yapma		3
• Ördek/sürgü verme		3
• Rektal tüp uygulama		3
• Ürostomi, kolostomi, ileostomi bakımı verme		3
CERRAHİ GİRİŞİM		• Ameliyata hazırlama
	• Ameliyat öncesi bakım verme	3
	• Ameliyat sırası bakım verme	3
	• Ameliyat sonrası bakım verme	3

	• Ameliyat sonrası bakım verme	
DOĞUM ÖNCESİ VE SONRASI BAKIMI	• Çocuk Kalp Sesleri (ÇKS)'ni dinleme	3
	• Epizyo bakımı yapma	3
	• Fundus masajı yapma	3
	• Kanama kontrolü yapma	3
	• Leopold manevrası yapma	3
	• Loşia izleme	3
	• Meme bakımı yapma	
EĞİTİM	• Eğitim gereksinimlerine ilişkin veri toplama	3
	• Eğitime ilişkin hemşirelik tanımlarını belirleme	3
	• Eğitimi planlama	3
	• Eğitimi uygulama	3
	• Eğitimi değerlendirme	3
	• Eğitim uygulamalarını kaydetme	3
	• Eğitim uygulamalarında etkili sunum becerilerini kullanma	
GÜVENLİ ÇEVRENİN SAĞLANMASI VE SÜRDÜRÜLMESİ	• Basınç yarasını önleme	3
	• Cerrahi el yıkama	3
	• Düşmeleri önleme	3
	• El yıkama	3
	• Hasta izolasyonu	3
	• Hasta kimliğini doğrulama	3
	• Hastayı kliniğe kabul etme	3
	• İlaç ve malzemelerin güvenliğini sağlama ya da güvenli ilaç ve malzeme kullanma	3
	• İzolasyon önlemlerini uygulama	3
	• Kontraktürleri önleme	3
	• Solüsyonlarla dezenfeksiyon uygulama	3
	• Steril eldiven, gömlek ve maske giyme-giydirme-çıkarma	3
	• Steril malzeme kullanma	
	• Tıbbi asepsiye uygun maske takma	
	• Tıbbi asepsiye uygun önlük giyme/giydirme	
• Yatak yapma(Hasta içinde)		
HAREKET	• Alçı-atel-traksiyon bakımı yapma	3
	• Basınç yarasını önleyici destek malzemesi yerleştirme	3
	• Bireyi yatak içinde hareket ettirme ve pozisyon verme	3
	• Dorsal rekümbent pozisyonu verme	3
	• Fowlers-yarı fowlers pozisyonu verme	3

	<ul style="list-style-type: none"> • Kan ürünleri ve kan transfüzyonunu başlatma, akış hızını düzenleme ve izleme • Kas içi enjeksiyon yapma • Kateter izlemi ve bakımı yapma • Kateterden ilaç verme • Kulağa ilaç uygulama • Nazogastrik (NG) ve perkütan endoskopik gastrostomi (PEG) yoluyla ilaç uygulama • Oral yolla ilaç verme • Rektuma ilaç uygulama • Solüsyonları uygun şekilde hazırlama • Vajinaya ilaç uygulama • Ven içi /intra venöz (IV enjeksiyon yapma 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
İLK YARDIM	<ul style="list-style-type: none"> • Boğulmalarda ilk yardım uygulama • Diğer acil durumlarda ilk yardım uygulama • Göz, burun ve kulağa yabancı cisim kaçmasında ilk yardım uygulama • Hayvan ve insan ısırıklarında ilk yardım uygulama • Kanamalarda ilk yardım uygulama • Kırık, çıkık ve burkulmalarda ilk yardım uygulama • Temel yaşam desteği verme • Yanık, sıcak çarpması ve donmalarda ilk yardım uygulama • Yaralanmalarda ilk yardım uygulama • Zehirlenmelerde ilk yardım uygulama 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
KİŞİSEL TEMİZLİK ve RAHATLIĞI SAĞLAMA	<ul style="list-style-type: none"> • Ağız, yüz, göz, kulak, burun, el, ayak, tırnak, saç bakımı verme • Bit tedavisi uygulama • Deri ve mukoza bütünlüğünü koruma • Diyabetik ayak bakımı verme • Hastanın giyinme ve soyunmasına yardım etme • İçinde hasta bulunan yatağı yapma • Masaj yapma • Perine bakımı verme • Tam vücut banyosu verme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
ÖRNEK ALMA	<ul style="list-style-type: none"> • Balgam örneği alma • Boğaz kültürü alma • Gaita örneği alma • İdrar örneği alma • Kan alma • Kan şekeri ölçme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Kan, idrar ve gaita kültürü alma • Kateter kültürü alma • Yara kültürü alma 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
SAĞLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ	<ul style="list-style-type: none"> • Antropometrik değerlendirme • Deri ve deri eklerini değerlendirme • Kardiyovasküler sistemi değerlendirme • Kas iskelet sistemini değerlendirme • Kulak burun boğazı değerlendirme • Meme muayenesi yapma • Nörolojik değerlendirme • Ruhsal değerlendirme • Sindirim sistemini değerlendirme • Solunum sistemini değerlendirme • Sosyal değerlendirme • Ürogenital sistemi değerlendirme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
SICAK SOĞUK UYGULAMALAR	<ul style="list-style-type: none"> • Genel sıcak uygulama • Genel soğuk uygulama • Lokal sıcak uygulama • Lokal soğuk uygulama • Oturma banyosu (sitz) verme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
SOLUNUM	<ul style="list-style-type: none"> • Derin soluk alma ve öksürme egzersizleri yaptırma • Maske ile oksijen verme • Nazal yolla oksijen verme • Oksijenasyonu değerlendirme • Oral, nazal, trakeal aspirasyonu yapma • Postüral drenaj uygulama • Trakeostomi bakımı yapma 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
YARA BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> • Basınç yarası gelişme riskini değerlendirme • Yara ve basınç yarası bakımı verme • Yarayı değerlendirme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
YAŞAMSAL BULGULAR	<ul style="list-style-type: none"> • Ağrıyı değerlendirme • Kan basıncını ölçme ve değerlendirme • Nabızı (Apikal ve periferik) sayma ve değerlendirme • Santral venöz basıncı ölçme ve değerlendirme • Solunumu sayma ve değerlendirme • Vücut sıcaklığını ölçme ve değerlendirme 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>
YENİ DOĞAN BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> • Anne bebek etkileşimini sağlama • APGAR'ı değerlendirme • Bebek banyosu yapma • Deri bakımı yapma 	<p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p>

	• Fizik muayene yapma	3
	• Fototerapi alan bebeğe bakım yapma	3
	• Göbek bakımı yapma	3
	• Göz bakımı yapma	3
	• Vücut sıcaklığını koruma	3

*Beceriler alfabetik olarak sıralanmıştır.

EĞİTİMİN İÇERİĞİ

Hemşirelikte lisans eğitimi veren kurumlar, eğitim programlarını HUÇEP-2014 ana bileşenlerini ve aşağıda yer alan Meslek Derslerine İlişkin Konular, İçerik ve Hedefler/Öğrenme Kazanımları, Temel ve Davranış Bilimleri Derslerine İlişkin Konular, İçerik ve Hedefler/Öğrenme Kazanımlarını, dikkate alarak, mesleki örgütlerle işbirliği içerisinde (TIID, HEMED, HEPDAK vb.) benimsedikleri eğitim modeli/yaklaşımlarına göre geliştirmelidir.

A. Meslek derslerine ilişkin konular, içerik ve hedefler

KONULAR	İÇERİK	HEDEFLER/ÖĞRENME KAZANIMLARI
AĞRI	- Ağrı yönetimi	- Ağrıyı değerlendirme yöntemlerini kullanabilme - Değerlendirme yöntemlerini kullanarak ağrıyı tanılayabilme - Ağrılı bireye yönelik hemşirelik girişimlerini planlayabilme - Ağrılı bireye yönelik planlanan hemşirelik girişimlerini uygulayabilme - Ağrılı bireye uygulanan hemşirelik girişimlerini değerlendirebilme
AİLE	- Aile ve hemşirelik bakımı	- Aileyi tanılayabilme - Ailenin gereksinimlerini belirleyebilme - Aileye gerekli hemşirelik bakımını verebilme
AİLE PLANLAMASI (AP)	- AP yöntemleri - AP danışmanlığı	- AP yöntemlerinin etkilerini değerlendirebilme - AP yöntemlerinin yan etkilerini değerlendirebilme, - AP yöntemlerinin birey/eşlere uygunluğunu değerlendirebilme - AP danışmanlığı yapabilme
AMELİYAT ÖNCESİ, SIRASI, SONRASI (PERİOPERATİF) BAKIM	- Ameliyat öncesi bakım - Ameliyat sırası bakım - Ameliyat sonrası bakım	- Ameliyat öncesi bakım sürecini uygulayabilme - Ameliyat öncesi bakım sürecini değerlendirebilme - Ameliyat sırasında bakım sürecini uygulayabilme

		<ul style="list-style-type: none"> - Ameliyat sırasında bakım sürecini değerlendirebilme - Ameliyat sonrası bakım sürecini uygulayabilme - Ameliyat sonrası bakım sürecini değerlendirebilme -
ARAŞTIRMA	<ul style="list-style-type: none"> - Hemşirelikte araştırma - Araştırma çeşitleri - Araştırma süreci - Araştırma etiği - Kanıta dayalı uygulamalar 	<ul style="list-style-type: none"> - Araştırmaları eleştirel olarak değerlendirebilme - Araştırma sonuçlarını kullanabilme - Araştırma sürecinde sorumluluk alabilme - Sağlık bakımı gereksinimlerinin karşılanmasında kanıta dayalı uygulamaları dikkate alabilme
BAĞIMLILIK	<ul style="list-style-type: none"> - Fiziksel, ruhsal ve sosyal bağımlılık 	<ul style="list-style-type: none"> - Bağımlı davranışı tanıyabilme - Bağımlılığı olan bireye yönelik hemşirelik girişimlerini planlayabilme - Bağımlılığı olan bireye yönelik hemşirelik girişimlerini uygulayabilme - Bağımlılığı olan bireye yönelik hemşirelik girişimlerini değerlendirebilme - Bağımlılık açısından riskli grupları erken tanıyabilme - Bağımlılık açısından riskli gruplara gerekli yönlendirmeleri yapabilme
BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ HASTALIKLARINDA HEMŞİRELİK BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> - Bağışıklık sistemi - Risk faktörleri ve erken tanılama - Bağışıklık sistemi hastalıkları - Bağışıklama yöntemleri 	<ul style="list-style-type: none"> - Bağışıklık sistemi hastalıklarında uygun hemşirelik bakımını verebilme - Bağışıklama programını uygulayabilme
BAKIM	<ul style="list-style-type: none"> - Bakım kavramı - Model ve kuramlar - Bütüncül bakım - Öz-bakım - Yaşam sonu döneminde bakım 	<ul style="list-style-type: none"> - Bireyin gereksinimleri doğrultusunda koruyucu bakım verebilme - Bireyin gereksinimleri doğrultusunda geliştirici bakım verebilme - Bireyin gereksinimleri doğrultusunda tedavi edici bakım verebilme - Bireyin gereksinimleri doğrultusunda rehabilite edici bakım verebilme - Birey, aile ve toplumun kültürel değerlerini dikkate alabilme - Birey, aile ve topluma bütüncül yaklaşımla bakım verebilme - Bakım verdiği bireyin öz-bakım gereksinimlerini tanıyabilme - Bakım verdiği bireyin öz-bakım gereksinimlerine uygun girişimlerde bulunabilme - Yaşam sonu dönemdeki hastaya bakım verebilme

BESLENME	<ul style="list-style-type: none"> - Yeterli ve dengeli beslenme - Beslenme yöntemleri (Oral, enteral, parenteral beslenme) - Özel durumlarda ve hastalıklarda beslenme 	<ul style="list-style-type: none"> - Yaşlara göre yeterli ve dengeli beslenmeyi sağlayabilme - Beslenme bozukluğunu tanımlayabilme - Beslenme bozukluğu olan bireyin gereksinimlerine uygun hemşirelik girişiminde bulunabilme - Beslenme bozukluğu olan bireyde uygulamaların hemşirelik girişimini değerlendirebilme - Özel durumlarda beslenmeyi sağlayabilme - Hastalıklarda beslenmeyi sağlayabilme
BULAŞICI HASTALIKLAR	<ul style="list-style-type: none"> - Bulaş kaynakları - Sık görülen bulaşıcı hastalıklar - Bulaşıcı hastalıklardan korunma - Bulaşıcı hastalıklarda bakım 	<ul style="list-style-type: none"> - Bulaşıcı hastalıkların etkenlerini belirleyebilme - Bulaşıcı hastalıkların bulaş yollarını belirleyebilme - Bulaşıcı hastalıklarda korunma önlemlerini alabilme - Bulaşıcı hastalıklara özgü hemşirelik bakımı verebilme
BÜYÜME GELİŞME	<ul style="list-style-type: none"> - Normal yaşam döngüsü - Gelişim dönemleri ve özellikleri - Büyüme gelişme bozuklukları 	<ul style="list-style-type: none"> - Büyüme ve gelişmeyi yaş dönemlerine göre izleyebilme - Büyüme ve gelişmeyi yaş dönemlerine göre değerlendirebilme - Büyüme ve gelişmede normalden sapmaları fark edebilme - Büyüme ve gelişmede normalden sapmalarda uygun hemşirelik bakımını verebilme
CİNSEL SAĞLIK/ÜREME SAĞLIĞI	<ul style="list-style-type: none"> - Yaş dönemlerine göre cinsel sağlık /üreme sağlığı - Cinsel işlev bozuklukları - Üreme sağlığı sorunları 	<ul style="list-style-type: none"> - Yaş/gelişim dönemlerine özgü temel düzeyde cinsel sağlık eğitimi verebilme - Yaş/gelişim dönemlerine özgü temel düzeyde üreme sağlığı eğitimi verebilme - Cinsel işlev bozukluklarında hemşirelik bakımı verebilme - Üreme sağlığı sorunlarında hemşirelik bakımı verebilme
ÇEVRE	<ul style="list-style-type: none"> - Birey-çevre, sağlık ve hemşirelik ilişkisi - Biyolojik, fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik çevre - Çevre güvenliği 	<ul style="list-style-type: none"> - Birey, sağlık çalışanları ve toplum için sağlıklı, güvenli, güvenilir bir çevre oluşturabilme - Güvenli çevrenin sürdürülmesine katkıda bulunabilme
ÇOCUK SAĞLIĞI VE HASTALIKLARINDA HEMŞİRELİK BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> - Yaş dönemlerine göre çocuk sağlığı - Çocukluk döneminde sık görülen hastalıklar ve cerrahi girişimler - Sağlıklı, riskli ve hasta çocuğun hemşirelik bakımı 	<ul style="list-style-type: none"> - Sağlıklı, riskli ve hasta çocuğu tanımlayabilme - Sağlıklı, riskli ve hasta olan çocuğa gerekli bakımı verebilme - Sağlıklı, riskli ve hasta olan çocuk ve aileye danışmanlık yapabilme

DERİ SAĞLIĞI VE HASTALIKLARINDA HEMŞİRELİK BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> - Deri bütünlüğü - Sık görülen deri hastalıkları - Risk faktörleri ve erken tanılama - Deri bütünlüğünün korunması ve hemşirelik bakımı 	<ul style="list-style-type: none"> - Deri bütünlüğünü koruyabilme - Deri ile ilgili sorunları olan bireye gerekli hemşirelik bakımını verebilme
DOKU ZEDELENMESİ, YARA VE BAKIMI	<ul style="list-style-type: none"> - Doku zedelenmesi - Yara türleri <ul style="list-style-type: none"> o Basınç yarası o Cerrahi yara o Yanık yaraları o Kronik yaralar - Yara iyileşmesi ve komplikasyonlar - Yara bakımı 	<ul style="list-style-type: none"> - Yarayı değerlendirebilme. - Yara türlerine ve derecelerine göre gerekli hemşirelik bakımını verebilme
EĞİTİM	<ul style="list-style-type: none"> - Öğrenme-öğretme süreci - Hizmet-içi eğitim - Klinik öğretim - Yetişkin eğitimi - Sağlık eğitimi - Hasta eğitimi - Öğrenme kuramları - Eğitim felsefesi - Eğitim programı geliştirme - Eğitim teknolojileri - Yaşam boyu öğrenme 	<ul style="list-style-type: none"> - Eğitim etkinliklerini öğrenme-öğretme süreci doğrultusunda gerçekleştirebilme - Yaşam boyu öğrenmeyi benimseyebilme

B. Temel ve davranış bilimlere ilişkin konu listesi

Hemşirelik eğitiminin dayandığı, anatomi, biyokimya, farmakoloji, fizyoloji, histoloji, mikrobiyoloji, patoloji temel tıp bilimlerinin ve sosyoloji, psikoloji gibi davranış bilimlerinin konu ve içerikleri aşağıdaki listede sıralanmıştır.

TEMEL BAŞLIKLARI	KONU	KURAMSAL İÇERİK	HEDEFLER/ ÖĞRENME KAZANIMLARI
ANATOMİ		<ul style="list-style-type: none"> - İskelet ve kas sistemi - Dolaşım sistemi - Sindirim sistemi - Solunum sistemi - Üriner sistemi - Üreme sistemi - Sinir sistemi 	<ul style="list-style-type: none"> - Hareketi oluşturan, iskelet ve kas yapısını açıklayabilme - Vücut mekaniğini açıklayabilme - Enjeksiyon için kullanılan kasları açıklayabilme - Damar yapısı ve vücuttaki yerlerini tanımlayabilme - Nabız alınan ana damarları tanımlayabilme

	<ul style="list-style-type: none"> - Endokrin sistem - Duyular 	<ul style="list-style-type: none"> - Kan basıncı ölçümü yapılan ana damarları tanımlayabilme - Kalbin yeri ve yapısını tanımlayabilme - Lenfatik sistemi tanımlayabilme - Sindirim sistemi organ yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Sindirim sistemi enzim ve salgılarını açıklayabilme - Solunum sistemi organ yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Üriner sistem organ yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Kadın-erkek üreme organlarının yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Merkezi sinir sistemi organ yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Vejetatif sinir sistemi yapı ve özelliklerini açıklayabilme - Bezlerin vücuttaki yapı ve yerlerini tanımlayabilme - Endokrin salgıları açıklayabilme - Duyu organlarının yapı ve yerlerini tanımlayabilme
BIYOKİMYA	<ul style="list-style-type: none"> - Protein - Enzim - Karaciğer - Böbrek - Karbonhidrat - Lipit - Hematoloji - Hormonlar - Aminoasitler - Nükleik Asitler 	<ul style="list-style-type: none"> - Proteinlerin biyokimyası, sindirimi ve metabolizmasını açıklayabilme - Plazma proteinlerinin görevlerini açıklayabilme - Enzimlerin özellikleri ve fonksiyonlarını tanımlayabilme - Tanıda kullanılan belli başlı enzimlerin özelliklerini ve örnek alınımında dikkat edilmesi gereken noktaları açıklayabilme - Karaciğer fonksiyon testlerini yorumlayabilme - Bilirubin ve amonyak metabolizmasını açıklayabilme - Böbrek fonksiyon testlerini yorumlayabilme - Üre ve ürik asit metabolizmasını açıklayabilme - Karbonhidratların biyokimyası, sindirimi ve metabolizmasını açıklayabilme - Karbonhidrat metabolizmasında hormonların rolünü açıklayabilme - Lipit biyokimyası, sindirimi ve metabolizmasını açıklayabilme - Kanın şekilli elemanlarını tanımlayabilme - Hemogram parametrelerini açıklayabilme - Hormonların özelliklerini ve fonksiyonlarını tanımlayabilme - Hormon test sonuçlarını değerlendirebilme - Metabolizma ile ilişkili hastalıkları ve biyokimyasal test sonuçlarını değerlendirebilme
FARMAKOLOJİ	<ul style="list-style-type: none"> - Farmakoloji ve toksikolojiye giriş - Farmakokinetik 	<ul style="list-style-type: none"> - Farmakoloji ile ilgili temel kavramları, farmakokinetik ve farmakodinamik terimlerini açıklayabilme

	<ul style="list-style-type: none"> - Farmakodinami - İlaçların toksik etkileri - Otonom sinir sistemi ilaçları - Kardiyovasküler sistem ilaçları - Santral sinir sistemi ilaçları - Solunum sistemi ilaçları - Gastrointestinal sistem ilaçları - Antibiyotikler, antiviral, antifungal ilaçlar - Kemoterapotikler - Stereoidler - Analjezikler ve antiinflamatuvarlar - Antidepresanlar - Sedatif – hipnotikler - Antipsikotikler - Anksiyolitikler - Duygu durum düzenleyiciler - Antidiyabetik ilaçlar - Anestezikler - Otakoidler - İlaç suistimali ve bağımlılığı 	<ul style="list-style-type: none"> - Farmakokinetik ve farmakodinamik ilaç etkileşimlerini karşılaştırabilme - İlaçların farmasotik şekillerini tanımlayabilme - İlaç uygulama yollarını açıklayabilme - İlaçların emilimini açıklayabilme - İlaçların dağılımını açıklayabilme - İlaçların metabolizmasını tanımlayabilme - İlaçların atılımını açıklayabilme - İlaçların etkisini tanımlayabilme - İlaçların yan etkisini tanımlayabilme - İlaçlar arası etkileşimi tanımlayabilme - İlaçların toksikasyonunu açıklayabilme - İlaç ve madde bağımlılığını değerlendirebilme - Bağımlılık tiplerini karşılaştırabilme
FİZYOLOJİ	<ul style="list-style-type: none"> - Hücre fizyolojisi - Kas-hareket sistemi fizyolojisi - Kan - Dolaşım sistemi fizyolojisi - Solunum sistemi fizyolojisi - Sindirim sistemi fizyolojisi - Boşaltım sistemi fizyolojisi - Endokrin sistemi fizyolojisi - Duyular - Üreme sistemi fizyolojisi - Merkezi sinir sistemi fizyolojisi 	<ul style="list-style-type: none"> - Hücre ve dokuların yapı ve işleyişini tanımlayabilme - Homeostazisi tanımlayabilme - Uyarılabilen hücreleri ve biyoelektrik potansiyelleri açıklayabilme - İskelet kasının fonksiyonlarını tanımlayabilme - Sinir sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Kan fizyolojisini tanımlayabilme - Dolaşım sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Solunum sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Sindirim sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Boşaltım sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Endokrin sistem fonksiyonlarını tanımlayabilme - Duyu organlarının fonksiyonlarını tanımlayabilme - Kadın ve erkek üreme sistemi fonksiyonlarını tanımlayabilme - Organizmanın bölümleri (hücre-doku-organ-sistem) arasındaki iletişimi ve etkileşimi

		<p>açıklayabilme</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vücuttaki hücre, doku, organ ve sistemlerde oluşabilecek işlev bozukluklarında görülebilecek patolojileri açıklayabilme - Bir bütün olarak organizmanın çevreyle olan ilişkisini açıklayabilme
HİSTOLOJİ	<ul style="list-style-type: none"> - Mikroskop çeşitleri ve histokimyasal yöntemlerin temelleri - Hücre yapısına giriş ve hücre zarı - Hücrenin sitoplazmik organelleri - İnklüzyonlar ve hücre iskeleti - Çekirdeğin yapısı; hücre döngüsü ve hücre bölünmesi - Epitel dokusu - Bağ dokusu - Kıkırdak dokusu - Kemik dokusu - Kas dokusu - Kan dokusu - Sinir dokusu 	<ul style="list-style-type: none"> - İnsan hücresinin yapı ve işlevlerini açıklayabilme - Temel insan dokularının histolojik yapı-işlev ilişkisini tasarlayabilme - Temel insan dokularındaki farklı hücre tiplerini özellikleriyle listeleyebilme - Temel insan dokularının ekstraselüler matris bileşenlerini birbiriyle karşılaştırabilme - Genel histolojiyle ilgili bilgi birikimini mesleksel uygulamalarıyla eşleştirebilme
MİKROBİYOLOJİ	<ul style="list-style-type: none"> - Bakterilerin sınıflandırılması yapısı ve çoğalması; Bakteri genetiği ve metabolizması - Bakteri patogenezi - Virüslerin sınıflandırılması, yapısı ve çoğalması - Viral patogenezi - Mantarların sınıflandırılması yapısı ve çoğalması - Parazitlerin sınıflandırılması, yapısı ve çoğalması - İnsan mikroorganizma florası - Fungal patogenezi - Sterilizasyon, dezenfeksiyon ve antiseptik - Mikrobiyoloji laboratuvarının genel prensipleri - Önemli bakteriler ve 	<ul style="list-style-type: none"> - Mikroorganizmanın yapısal özelliklerini tanımlayabilme - Mikroorganizmalar / organizma arasındaki ilişkileri açıklayabilme - Mikroorganizmaların neden olduğu enfeksiyon hastalıklarını, tedavi- bakım ve korunma yollarını açıklayabilme - İmmün sistem yapı ve fonksiyonlarını tanımlayabilme - Bağışıklamayı tanımlayabilme - Hastane enfeksiyonları ve önleme yollarını tartışabilme - Mikroplarla kontamine örnekler ve muhtemel kontamine ortamlarda uygun çalışma koşullarını oluşturmak için gerekenleri irdeleyebilme

	<p>neden oldukları hastalıklar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Antibakteriyal ajanlar - İmmün sistem elemanları antijen ve antikor - Doğal bağışıklık - Humoral ve hücre sel immün cevap - Önemli virüsler ve neden oldukları hastalıklar - Antiviral ajanlar - Önemli funguslar ve neden oldukları hastalıklar - Antifungal ajanlar - Önemli parazitler ve neden oldukları hastalıklar, Antiparaziter ajanlar - Artropodlar - Hastane enfeksiyonları: hastane personeli için önemli enfeksiyonlar ve önlenmesi 	
<p>PATOLOJİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Patolojide kullanılan yöntem ve teknikler - Hücre sel adaptasyon mekanizmaları - Kök hücre - Hücre sel zedelenme mekanizmaları - Nekroz ve apoptoz - Vücut sıvıları- kan akımı bozuklukları, iltihap - Yara iyileşmesi - İmmunopatoloji - İnfeksiyöz hastalıkların patolojisi - Genetik hastalıkların patolojisi - Hemodinamik hastalıklar - Neoplazi 	<ul style="list-style-type: none"> - Hücre ve doku zedelenme mekanizmalarını açıklayabilme - Hücre sel adaptasyonu açıklayabilme (atrofi, hipertrofi.vb) - İnflamasyon belirti ve bulgularını tanımlayabilme - Yara iyileşme sürecini açıklayabilme - Patolojinin tanımı ve kullandığı teknikleri açıklayabilme - Kök hücreleri ile ilgili kavramları açıklayabilme - Hücre sel çoğalma mekanizmalarını irdelleyebilme - İltihabi, infeksiyöz ve genetik hastalıkların genel özelliklerini tanımlayabilme - Tümörleri isimlendirebilme ve karsinogenezi açıklayabilme

PSİKOLOJİ	<ul style="list-style-type: none"> - Kişilik gelişim dönemleri - Zekâ - Öğrenme - Bellek - Kavrama - Duygusalılık - Güdüleme - Davranış ve normal dışı davranışlar - Psikolojide, ölçme ve değerlendirme 	<ul style="list-style-type: none"> - Gelişim psikolojisinde geçerli olan kuramsal yaklaşımları yorumlayabilme - Kişilik gelişimi ile ilgili insan ilişkilerini açıklayabilme - Kendini tanıyabilme, sağlıklı kişiler arası ilişkilerde bulunabilme - Değişik durumlarla karşılaşıldığında sağlıklı tepki verebilme - Alınan bilgilerin tekrar ortaya konmasına yönelik açıklamalar yapabilme - Olaylar karşısında sonuca ulaşabilme - Bireyin duygularını farkına vurdurabilme ve ifade etmesini sağlayabilme - Kendini ifade edebilme - Davranış gelişimini kavrayabilme
SOSYOLOJİ VE SAĞLIK	<ul style="list-style-type: none"> - Sosyal kişilik - Sosyal statü - Toplum - Kurumlar - Kültür - Sosyal hareketlilik - Sosyo-kültürel bütünleşme - Sağlık ve hastalık yaklaşımları - Sağlık kurumları - Kurumsal işlevler - Geleneksel tedavi yaklaşımları, toplumsal önemi ve yeri - Toplumsal cinsiyet 	<ul style="list-style-type: none"> - Sosyolojik kavramları tanımlayabilme - Toplumsal bir kurum olarak sağlık sektörü ve kurumsal yapıyı tanımlayabilme - Kurum içi ilişkileri değerlendirebilme - Sağlık çalışanlarının sorunlarının farklı boyutlarını tartışabilme - Toplumsal olarak bedene atfedilen değerlerin ve bedene dair algıların farkına varabilme - Nüfus artışı sorununu ve gelişmeyle ilişkisini anlayabilme ve tartışabilme - Değişik kültürel yapıları ve geleneksel tedavi yöntemlerini açıklayabilme - Toplumsal cinsiyet tanımı ve rollerini açıklayabilme

Temel, klinik, sosyal ve beşeri bilim içeriklerinin birbirleriyle ilişkilendirilerek (entegre bir şekilde) düzenlenmesi ve sunulması; bilgilerin yaşama geçirilmesi bağlamında birbirleriyle ilişkilendirilmesi önemlidir. Bilgilerin entegre bir şekilde (yatay ve dikey entegrasyon) düzenlenmesi ve sunulması öğrenende;

- derin / anlamlı öğrenmeyi,
- bilgilerini sağlık bakım süreçlerinde etkin bir şekilde kullanabilmeyi,
- bir bağlamda öğrendiğini farklı bağlamlara taşıyabilmeyi, problem çözme becerisini

geliştirmeyi,

- ilgi ve motivasyonda artışı, eleřtirel dűřünebilmeyi beraberinde getirir.

KAYNAKLAR

Carpenito, L.J (1999). Hemşirelik Tanıları El Kitabı. Çev. Firdevs İrdemir. Nobel Tıp Kitabevleri Ltd. şti. 7. Baskı, İstanbul.

Gűlpınar.M.A., Gűrpınar.E., Songur, A., Vitrinel, A (2014). Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı.

ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Hemşirelik eğitiminde amaç öğrencilerin bilgi, beceri ve tutuma yönelik yeterli kazanmalarını sağlamaktır. Bu alanların her biri için aşağıda genel olarak sıralanan öğretim yöntem ve araçlarından uygun olanların seçilmesi ve bunların birbirlerini destekleyecek şekilde, iç içe ve bütünlüklü olarak uygulanması önemlidir.

Öğrenme alanları ve kullanılabilir öğretim yöntemlerinden ön plana çıkanlar şunlardır:

Öğrenme Alanları	Öğretim Yöntem ve Teknikleri
Bilişsel	<ul style="list-style-type: none">• Anlatım yöntemi,• Tartışma yöntemleri• Soru-cevap yöntemi• Beyin fırtınası• Kavram haritası• Ödev• Sorun Çözme• Vaka Tartışması• Programlı Öğretim,• Web Tabanlı Öğrenme,• Bilgisayar Destekli Öğretim• Proje Tabanlı Öğrenme Yöntemi
Duyuşsal	<ul style="list-style-type: none">• Tartışma yöntemleri• Vaka tartışmaları• Oyun teknikleri• Rol oynama• Dramatizasyon, yaratıcı drama, psikodrama• Örnek olay inceleme• Öğrenci gelişim dosyası (portfolio) uygulaması• Günlük yazma• Gözlem• Görüşme• Yansıtma• Yansıtıcı düşünme
Psikomotor (Devımsel)	<ul style="list-style-type: none">• Gösterme,• Gösterip yaptırma• Simülasyon• Kavram Haritası• Klinik uygulama• Ev ziyareti• Sorun çözme ve klinik karar verme (hemşirelik süreci)• Proje çalışması• Koçluk

	<ul style="list-style-type: none">• Mentorluk• Gezi, gözlem• Laboratuvar çalışmaları
--	--

Bilişsel, duyuşsal ve devimsel alanda öğrenme kazanımlarının etkin ve kalıcı olabilmesinde; hemşirelik eğitiminde önemli yeri olan Rehber Hemşirelik ve Mentörlük modelleri kullanılabilir. Her kurum, bu modellerin kullanımına öğrencilerin özeliği, öğrenme konusu, uygulama konusu gibi eğitimi etkileyen önemli bileşenleri dikkate alınarak karar verebilir. Eğitimde öğrencinin aktif katılımını ve bütüncül gelişimini sağlayan yöntemler öncelikli olmalıdır.

Hemşirelik bölümü eğitim programları geliştirirken

Bilgi

Beceri / hemşirelik uygulamaları

Tutum / profesyonelliğe yönelik yeterliklerin kazanılması için de en uygun olan öğretim yöntemi ve teknikleri birbirini destekleyecek şekilde kullanılmalı, tek bir yöntem yerine birkaç yöntemi bir arada kullanılması gerekmektedir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Ölçme ve değerlendirme'nin temel amacı, öğrencilerin bilgi, beceri ve tutuma yönelik kendilerinden beklenen yeterlik düzeylerini kazanıp kazanmadıklarının sınanmasıdır. Bu bağlamda değerlendirme'nin, eğitim programının tüm hedeflerini kapsaması, bu hedefler doğrultusunda oluşturulan program içeriğinin değerlendirme etkinliklerinde yeterince temsil edilmesi, her alan ve düzeyden öğrenmenin objektif olarak sınanması önemlidir.

Öğrenme alanları ve kullanılabilir ölçme-değerlendirme yöntemlerinden ön plana çıkanlar aşağıda sıralanmıştır:

Öğrenme Alanları	Ölçme-değerlendirme yöntemleri
Bilişsel	<ul style="list-style-type: none">• Yazılı sınavlar:<ul style="list-style-type: none">- Çoktan seçmeli, kısa cevaplı, boşluk doldurmalı, doğru yanlış, açık uçlu ve eşleştirme sorularından oluşan sınavlar,- Senaryoya/Vakaya dayalı çoktan seçmeli ve yazılı sınavlar,• Sözlü sınavlar,• Projeye dayalı değerlendirme.• Küçük gruplarla yürütülen vaka / probleme dayalı etkileşimli öğrenme etkinliklerinde ve projeye dayalı öğrenme etkinliklerinde yapılan bireysel ve grup değerlendirmeleri (Vaka değerlendirmesi, kavram haritası)• Akran değerlendirmesi• Öğrenci gelişim dosyasına (portfolio) dayalı değerlendirme.
Duyuşsal	<ul style="list-style-type: none">• Sözlü sınavlar• Gözlem• Akran değerlendirme• Öz değerlendirme• Günlük• Öğrenci gelişim dosyası (portfolio) dayalı değerlendirme.• Projeye dayalı değerlendirme.
Psikomotor (Devimsel)	<ul style="list-style-type: none">• Klinik beceri laboratuvarları, simüle ortamlarda ve hasta başında yapılan uygulamalı sınavlar: Standart hasta (SH), Objektif yapılandırılmış klinik sınav (OSCE)• Topluma dayalı öğrenme etkinliklerinde gözlem ve değerlendirme• Öğrenci gelişim dosyasına (portfolio) dayalı değerlendirme (Uygulama dosyası, beceri değerlendirme rehberi vb.)

Ölçme-değerlendirme yöntemleri kullanılırken kontrol listeleri, derecelendirme ölçekleri, tutum ölçekleri vb. araç-gereçlerden yararlanılması önemlidir.

Kaynaklar

1. Casey D, Burke E, Houghton C, Mee L, Smith R, Van Der Putten D, Bradley H, Folan M. (2011) Use of peer assessment as a student engagement strategy in nurse education. *Nursing and Health Sciences.* ; 13: 514-520.
2. Denat Y, Tuğrul E.(2012). Klinik beceri performanslarını değerlendirmede bir yöntem: Objektif yapılandırılmış klinik sınavlar. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi.* 9 (3): 53-59.
3. Forneris SG, McAlpine CP. (2007) Evaluation of a reflective learning intervention to improve critical thinking in novice nurses. *Journal of Advanced Nursing.* 57 (4): 410-421.
4. Karaöz S. (2013). Hemşirelik eğitiminde klinik değerlendirmeye genel bakış: Güçlükler ve öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi.* 6 (3):149-158.
5. Ness V, Duffy K, McCallum J, Price L.(2010). Support in mentoring nursing students in practice. *Nursing Standard.* 25 (1): 41-46.
6. Sullivan R, Magarick R, Bergthold G, Blouse A, McIntosh N. (1999). *Tıp Eğitimcileri İçin Eğitim Beceri Rehberi.* Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı, Ankara.
7. Sullivan R, Gaffikin L, Lowry E. (1999). *Tıp Eğitimcileri İçin Program Geliştirme Rehberi.* Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı, Ankara.
8. *Tıp Eğitimcileri İçin Eğitim Becerileri Rehberi.* (2002). Eds. Mehmet Aslan, Osman Günay, Fevziye Çetinkaya, Mümtaz Mazıcıoğlu. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Matbaası, Yayın No: 70, Kayseri.